

EL CAS DELS BOSCOS DE LLAGOSTERA

Les complexitats de la implantació del liberalisme en un marc local¹

ROSA CONGOST

Universitat de Girona

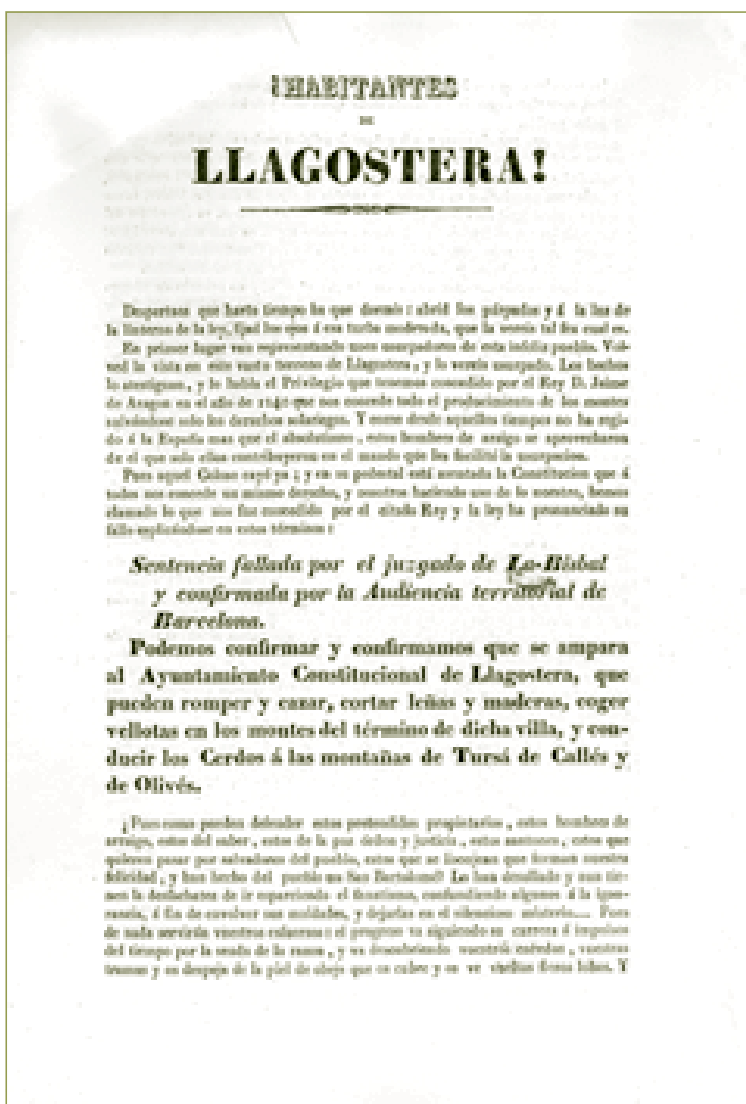
Els boscos de Llagostera –com la majoria dels boscos de la província de Girona– no apareixen en cap dels catàlegs de “*montes públicos*” que van ser publicats a mitjan segle XIX, en el període de la desamortització de Madoz, just els anys en què acabarem el nostre relat. I en el primer amillament del terme de què disposem, que data de 1879, hi consta que la immensa majoria de les terres boscoses del terme –en la major part suredes– pertanyia als principals propietaris de masos de Llagostera. Tanmateix en el volum corresponent del Diccionari Geogràfic conegut precisament com a diccionari de Madoz, escrit a la dècada de 1840, la veu Llagostera conté aquest interessant paràgraf:

*“El terreno es bastante montuoso y de mediana calidad en su parte cultivable; le cruza una cordillera de montes, entre los cuales es el mas notable el nombrado de Montagut, en cuya cima existen restos de un castillo ó torre de moros; esta cordillera era antes un bosque impenetrable de corpulentos madroños, encinas, arbustos y mata baja; en el día lo es de robustos alcornoques que producen abundante cosecha de superior calidad; el rey D. Jaime de Aragón concedió á los vecinos de Llagostera un privilegio para el aprovechamiento de leñas, pastos y caza de estos montes, cuya propiedad han querido adjudicarse algunos poderosos, lo cual ha dado origen á mil disensiones y litigios, que han sostenido y ganado los vecinos ante los tribunales”.*²

El text conté elements suficients per prosseguir l'exploració del cas. En volem remarcar tres: 1) l'existència d'un document medieval que parla dels drets dels veïns sobre els boscos; 2) la constatació, per part de l'informador, d'uns canvis qualitatius recents en l'aprofitament dels recursos forestals –a causa de l'auge de la indústria del suro– i 3) la referència a unes mobilitzacions dels veïns i lluites judicials.

1. LA MIRADA A LLARG TERMINI: EL PRIVILEGI DE 1241³

A finals de 1842 un opuscle titulat “*¡Habitantes de Llagostera!*” celebrava la notícia d'una sentència judicial –segurament del Jutjat de Primera Instància– favorable als veïns de Llagostera (cf. Figura 9.1).⁴ En el fulletó es destacava amb lletres majúscules aquest paràgraf:

AMLLA, fons Poch de Santa Seclina, reg. 8576.

Figura 9.1. Portada de l'opuscle "¡Habitantes de Llagostera!"

"Podemos confirmar y confirmamos que se ampara al Ayuntamiento Constitucional de Llagostera, que pueden romper y cazar, cortar leñas y maderas, coger vellotas en los montes del término de dicha villa, y conducir los Cerdos á las montañas de Tursá de Callés y de Olivés".

La sentència es basava en el Privilegi del rei D. Jaume d'Aragó –concedit als veïns de Caldes de Malavella, de Llagostera i Santa Seclina– el 23 de febrer de 1241. La clàusula reivindicada era aquesta:

"... os hacemos la gracia y concedemos perpetuamente, que podáis romper y cazar en los montes, cortar en ellos madera, coger leña, matas y bellotas, cebar con estas los cerdos y

*conducirlos á la montaña de Tursa, de Calles y de Olivés, quedándoles a salvos al monasterio de Ripoll, y á los demas señores los derechos solariegos y los diezmos y primicias de pan y vino además de su derecho...”*⁵

El 1750 el document havia servit de base per a la concòrdia que van signar les tres universitats –que conformaven la baronia de Llagostera– amb el seu senyor, el duc de Medinaceli.⁶ I el 1793 la universitat de Llagostera havia sol·licitat la seva ratificació per Carles IV, probablement per resistir noves pretensions del duc.⁷ De fet, algunes notícies disperses donen pistes sobre mobilitzacions veïnals a favor del Privilegi reial per aquestes mateixes dades.⁸ Aquest fet serà sovint recordat durant la dècada de 1840. En l’opuscle de 1842 al qual acabem de referir-nos s’esmena la posició contradictòria dels hisendats de Llagostera:

“...entonces adoptaron el privilegio y lo consideraron con toda su fuerza, y para la concesion de los montes lo quieren pasar por nulo. Pues como no os avergonzais de ser tan enredadores; si quereis pasar por salvadores del pueblo debeis ser los primeros en defender la verdad...”

Però abans de passar a examinar els esdeveniments de mitjans segle XIX intentem reconstruir, en la mesura possible, el procés que havia portat a l’ús privatiu dels boscos de Llagostera.

2. L’ANÀLISI A CURT TERMINI: ELS AVENÇOS DE L’INDIVIDUALISME AGRARI A MITJANS SEGLE XVIII

2.1. NOTÍCIES SOBRE “CRIDES” I “BANS”

Els llibres de la cúria de la baronia de Llagostera permeten seguir amb cert detall les pràctiques de justícia rural habituals. Com és habitual en aquest tipus de fonts, s’hi combinen dos tipus d’actuacions: les “crides” o disposicions generals per al conjunt dels veïns de Llagostera; i els “bans” concedits als particulars que els sol·licitaven. Trobem una redacció idèntica en els llibres de 1676 i 1756 en dos tipus de crida.⁹ La que establí una multa de tres lliures i trenta dies de presó per al robatori de fruits,¹⁰ i la que penalitzava amb cinc sous aquells propietaris de gossos que no tinguessin convenientment lligats els animals mentre no s’hagués fet la verema.¹¹ Pel que fa als bans de caràcter particular, tampoc semblen haver-se produït canvis entre les dues dates. Es realitzaven a instàncies dels particulars i solien incloure clàusules com aquesta: *“que ninguna persona gose ni presumasca guardar bestiar, tallar llenya ni altres coses en totes sas terras sots pena de tres lliuras”*. El 1756 aquests bans solien acabar amb la fórmula *“ni otramente entrar á dar daño alguno en las tierras”*.

Perquè del que es tractava sobretot era de *“no fer dany”* als fruits. Aquesta idea sembla inspirar encara les noves disposicions de 1757. Aquest any el batlle va manar pregonar una nova crida que, tot i incloure les dues disposicions a les quals abans hem fet referència afegia una clàusula nova que establí un rànking de multes als propietaris de bestiar que *“fessin dany”* a les terres: a les terres sembrades de blat i a les de *“vinyes brotades”* els corresponia

la penalització més alta: 3 lliures; el dany en terres de pastura era penalitzat amb 5 sous. A més de la multa els propietaris havien de reparar el dany realitzat, que seria convenientment estimat. La infracció havia de ser acreditada per dos testimonis o, en absència d'aquests, havia de ser denunciada sota jurament.¹²

Encara que en aquest document no hi apareix cap referència als drets sobre els boscos, uns mesos més tard, el 9 d'agost de 1757, el batlle va fer pregonar en una nova crida: *“que ninguna persona se atrevia a meter fuego en ningun bosque del presente termino sin pedir primeramente licencia al referido Bayle y a los regidores baxo la pena de 50 libras barc. 30 días de cárcel y de haver de pagar daño que tal vez ocasionase”*. El text, malgrat la brevetat, suggereix algunes coses: que hi havia el costum de *“meter fuego en el bosque”* –és a dir, d'utilitzar privadament el bosc–, que qui concedia el permís per practicar aquest costum eren les autoritats del lloc¹³ i que el càstig exigint en cas d'incompliment d'aquesta condició superava amb escreix les penes habituals.

Si les crides generals que feien pregonar els batlles de Llagostera a mitjans segle XVII revelen l'existència d'un sistema de justícia rural basat en l'antiga idea de *“no fer dany”* als fruits, els primers signes d'individualisme agrari els trobem en el fet que els mateixos batlles concedissin bans que multaven expressament determinades accions –algunes de les quals no implicaven necessàriament danys– a les terres dels particulars que els sol·licitaven. Entre 1756 i 1772 es dictaren 50 bans particulars.¹⁴ Entre els sol·licitants hi trobem els principals propietaris –Rissech, Codolar, Fonolleras, Companyó, etc.– de Llagostera. El text habitual d'aquests bans prohibia als veïns *“cortar ningun arbol, apacentar ganado, pasar por caminos de mala practica ni otramente hacer daño alguno”* a les seves terres. L'efecte d'aquests bans variava molt en funció de l'extensió i la qualitat de les terres per a les quals era sol·licitat, però no semblen afectar grans extensions de bosc. Probablement perquè les autoritats locals –encara que sovint el càrrec del batlle l'ostentés un propietari important– no s'atrevien a impedir l'accés als veïns dels boscos del terme¹⁵.

Els principals propietaris de Llagostera, com els de molts altres punts de Catalunya, van decidir acudir a la Intendència de Barcelona per sol·licitar bans molt més efectius. Tot i que en les sol·licituds d'aquests bans parlaven de les “seves” heretats, és a dir, dels masos, ens interessen molt especialment les referències explícites al dany infringit en “els seus” boscos. Així, en el primer ban de la Intendència del qual tenim notícia, concedit el 7 de febrer de 1763 al pare i fill Vicenç i Jaume Rissech, els sol·licitants havien presentat una instància en la qual, després d'assegurar que posseïen *“diferentes heredades con sus tierras honores y pocciones”* en el terme de Llagostera *“por sus justos y legítimos títulos”*, denunciaven el següent:

“no dudan diferentes vecinos y otros sin titulo alguno entrar en ellas a pacer sus ganados, cortar leña y arboles fructiferos como son robles, soreros vulgo Suros, Alzinas y Arboles de hazer ciercoles y otros de los Bosques de mis Prâles y causar otros diferentes daños”.¹⁶

Aviat el van seguir en la iniciativa dos altres propietaris importants. El 1768 Josep Fonolleras¹⁷ va sol·licitar un ban amb aquesta denúncia: *“algunos mal Intencionados clandestinamente*

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Foto Kim, reg. 1184.

Figura 9.2. Can Vidal de Llobatera

dan daño con su ganado ô cortando algun arbol de fruto ô Rama de este o haziendo caminos llamados de mala práctica y como desean evitar semejantes daños...". El 29 d'agost de 1771 va aconseguir el mateix tipus de ban Pere Vidal de Llobatera (cf. Figura 9.2).¹⁸ La universitat de Llagostera, moltes vegades controlada pels mateixos que sol·licitaven aquests bans, no els va impugnar. Així va poder portar-se a terme el procés privatitzador dels boscos de Llagostera.

2.2. ALTRES INDICADORS DE PRIVATITZACIÓ DE BOSCOS: ELS SUBESTABLIMENTS EMFITÈUTICS I EL NEGOCI DEL SURO

El principal motiu que havia enfrontat la universitat de Llagostera amb el duc de Medinaceli havia estat el tema dels lluïsmes. El 1801 el duc havia iniciat un plet per cobrar lluïsmes dels contractes emfitèutics. Els veïns i els hisendats de Llagostera van insistir que no havien de pagar lluïsmes pels subestabliments emfitèutics i sí només de les vendes perpètuas i a carta de gràcia. A la concòrdia de 1749 no s'havia parlat de les concessions emfitèutiques però aquestes havien proliferat durant la segona meitat del segle XIX. Entre 1768 i 1800, anys en què podem seguir bé el recompte gràcies als llibres del registre d'hipoteques, s'havien

Figura 9.3. Can Rissech

concedit més de 200 establiments, que havien afectat més de 1.000 vessanes del terme i que es distribuïen així: 1771-1780, 25 subestabliments: 91,50 vessanes; 1781-1790: 84 subestabliments: 292,75 vessanes; 1791-1800: 105 subestabliments: 715,50 vessanes. Les notícies sobre les concessions emfitèutiques anteriors no poden ser sinó aïllades. Però pot ser interessant examinar la que possiblement va constituir una de les primeres iniciatives en aquest sentit. Els seus protagonistes van ser, una vegada més, els Rissech, que aquells anys s'autoconsideraven els propietaris més rics de Llagostera¹⁹ i bona part dels establiments que passarem a comentar van ser concedits ocupant el pare el càrrec de batlle de Llagostera (cf. Figura 9.3). Entre l'1 de novembre de 1758 i el 6 de gener de 1759 els pares Vicenç i Jaume Rissech van concedir un total de 117 vessanes a 12 veïns de Llagostera –2 pagesos, 1 carreter, 1 serrador, 8 treballadors. L'extensió de les parcel·les va variar entre les 4 i les 20 vessanes. Les condicions van ser sempre les mateixes. Els contractes eren només per la durada de les vinyes, l'entrada consistia en un pollastre; el cens, en una quinta part dels raïms si la terra es trobava situada dins el terme de Llagostera, o únicament una sisena part si es trobava situada en el territori de Tossa. El nou emfiteuta es comprometia a plantar 500 sarments cada any, a satisfer delme i primícia, i també el valor del cadastre. Tenia també permís per anar al bosc a buscar *“aspres de bruc y arbós per asprar las serments”*. Però són

especialment interessants les condicions referides al bestiar: si l'emfiteuta decidia construir una casa en la parcel·la no hi podria tenir cap gènere de bestiar –només un animal estabulat–; a més, per anar i tornar del tros de terra establert si passava per terres dels Rissech, ja fossin boscoses o cultives, no podria portar cap gènere de bestiar lliure sinó “*lligat o pres*”. En canvi, si el bestiar de Rissech fes algun mal als fruits de la terra establerta, l'emfiteuta es comprometia a no denunciar el ban –establert en les crides generals per a tots els veïns del terme–; en aquest cas, s'estimarien els danys “*amigablement*” i ells, els propietaris del bestiar, pagarien el dany fet. Però per evitar aquests conflictes els adquiridors es comprometien a tancar “*amb motes*” les seves parcel·les quan limitessin amb els boscos del propietari. Respecte a la importància creixent del cultiu del suro en els boscos de Llagostera, és evident que aquest procés va anar paral·lel al procés privatitzador de boscos.²⁰ Hem vist que ja el 1763 el primer sol·licitant de ban, Rissech, denunciava els danys que patien, entre altres arbres fructífers, els seus “*suros*”. Però és evident que no es tractava d'autèntiques suredes. Recordem que han de transcórrer entre cinquanta i seixanta anys entre la plantació d'aquests arbres i la seva primera explotació. Era necessari que l'auge de la indústria suro-tapera resultés suficientment evident per tal que els propietaris de Llagostera s'animessin a realitzar una inversió d'aquest tipus, de tan llarg termini. Però difícilment l'haguessin portat a terme si no s'haguessin sentit prou segurs de la seva propietat. L'índex més revelador pot ser el text del Diccionari de Madoz amb què obríem aquesta aportació. El text, escrit a la dècada de 1840, sembla suggerir que s'havia produït força recentment un canvi en el paisatge forestal del lloc: “*esta cordillera era antes un bosque impenetrable de corpulentos madroños, encinas, arbustos y mata baja; en el dia lo es de robustos alcornoques que producen abundante cosecha de superior calidad*”. Atenent el llarg procés de creixement que requeria la formació d'un bosc de “*robustos alcornoques*” el text de Madoz obliga a retrocedir fins 1780 o 1790, potser abans, per situar la “febre” surera dels hisendats de Llagostera.

2.3. LA PARTICULAR REVOLUCIÓ LIBERAL DELS VEÏNS DE LLAGOSTERA (1842-1856)²¹

1. La reivindicació dels usos comunals

El nostre pròxim relat, basat en l'exploració dels llibres d'actes de l'ajuntament, comença el 27 de febrer de 1842; aquest dia un dels regidors, el menestral Llorenç Bassets, planteja en la reunió plenària –un alcalde, quatre regidors i el síndic procurador– la necessitat de defensar el privilegi de 1241. Molt aviat es fan evidents les tensions en el si de la corporació. L'alcalde, Antoni Nadal, va respondre a Bassets que “*no estando enterado á fondo del privilegio y demas á que hace referencia quería consultarlo con letrados de su satisfaccion antes de dar su voto*” i va proposar que es deixés el tema per a una altra ocasió. El va secundar el regidor primer, Tomàs Codolar (cf. Figura 9.4). En canvi, es van adherir a la proposta de Bassets els altres membres del consistori. El síndic, a més, va informar que ja havia consultat l'assumpte amb “*letrados de su confianza*” i va demanar que la següent sessió es realitzés el diumenge següent, el dia 6 de març de 1842.

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Foto Kim, reg. 1158

Figura 9.4. Can Codolar

L'alarma es va estendre entre els hisendats i sabem que un dia abans que es celebrés el nou plenari un total de disset propietaris es van reunir a Girona a casa d'un notari per debatre el tema i signar una escritura d'associació, en la qual van exposar les seves decisions:

“Que para la mutua defensa de sus respectivas propiedades contra cualesquiera corporaciones ó Personas que pretendiesen ser aquellas bienes comunales han venido en formar la presente asociación a fin de poder defenderlas, por lo que han convenido en firmar la presente mediante los apartados siguientes:

Primero: si alguno de los expresados señores fuese molestado por cualesquiera corporación ó particulares en sus respectivas propiedades sobre pretender que aquellas fuesen bienes comunales y que por su defensa tuviesen que seguir y sostener algun Peyto ó causa se obligan recíprocamente... Otro si: si el actual Alcalde ó Regidor decano de dicha villa de Llagostera se hallasen molestados por iguales pretensiones arriba indicadas, ó bien se resistiesen á dictar algunas providencias acerca el indicado objeto y que para ello tuviesen que sostener algún pleito... prometen igualmente satisfacer los gastos que se les ocasionara proporcionalmente...”.²²

La redacció d'aquest document degué tranquil·litzar els ànims de l'alcalde i el regidor primer, que en el ple de l'ajuntament celebrat el dia següent van manifestar que:

“habiendo consultado el asunto votan en contra de la defensa del Real Privilegio por no haberlo visto en uso y observancia en todo el tiempo de su acuerdo de mas de cincuenta años y ni tampoco oídolo de sus predecesores, protestando contra los votantes a favor de la defensa de dicho privilegio que de todos los daños, gastos, perjuicios y cualesquiera resultados que sobrevengan, transmitiendoles la responsabilidad por entero y piden que se les libre testimonio de las actas de votacion para su gobierno y Descargo”.

Però la intervenció del síndic revela que les coses havien transcendit el nivell estrictament local, quan va apel·lar a l'autoritat governativa per instar la publicació d'un ban *“a fin de que los que se titulan propietarios presenten sus títulos”*.²³ L'alcalde i el regidor primer es van limitar a respondre *“que querían consultarlo antes de publicar el bando que insta”*. En la següent sessió, el diumenge 13 de març de 1842, els regidors partidaris del privilegi i el síndic procurador van reprendre la iniciativa amb un argument nou –emparant-se en la llei 6ª títol 2º del llibre 7º de la Novíssima recopilació–: *“Que debiendose tratar en esta sesion de cosas en que tienen interes el Sr. Alcalde D. Antonio Nadal y Regidor primero D. Tomas Codolar, pide y reclama que deben estos salirse”*. Els interpel·lats no hi van estar d'acord i van respondre: *“Que no quieren salirse hasta que el Superior competente lo mande, pues no consideran tener interes en el asunto”*. Els quatre aliats van prosseguir el seu contraatac i en el llibre d'actes consta: *“Que protestaban al Sr. Alcalde y regidor primero de todos los Daños gastos y perjuicios y demas consecuencias que puedan resultar”*. A continuació el síndic va demanar que es votés una llarga proposició, que començava així:

“Que en atencion de que le consta que casi el pueblo en masa está deseando el cumplimiento de los derechos concedidos al pueblo, y en cuya posesion se halla de tiempo inmemorial en tanto que consta que casi todos los vecinos de esta Villa lo han solicitado por escrito...”.

En el text es sol·licitava iniciar un litigi per defensar el privilegi, *“no obstante la negativa del alcalde por ser interesado”*. Entre els drets dels veïns reconeguts pel privilegi es sol·licitaven especialment:

“los de hacer leña para el consumo de las respectivas casas y hogares; de llevar â pacer los cerdos que criaren para el gasto de la familia de coger de las Encinas y Alcornoques las vellotas que hayan menester para engordar los precitados cerdos, aun de cortar las maderas que hayan ahora”.

La polarització entre els “pudientes” i els “proletaris” era una realitat i es manifestava en el dia a dia. Això ens obliga a centrar la nostra anàlisi, a partir d'ara, en aquells fets que ens han semblat més rellevants.

2. Els incidents del dia 16 de març de 1842

El llibre d'actes de l'ajuntament recull una reunió extraordinària i improvisada feta el 16 de març; només hi assistiren tres membres del consistori: l'alcalde, Antoni Nadal, i els regidors tercer i quart. Davant d'ell es van presentar Joan Ballell i Pere Esteva, fabricants de taps, per signar una llarga declaració:

“por la mañana del día del día de hoy á hora que serían de las siete á las ocho iban á los bosques de los montes en que acostumbran verificarlo á buscar leña junto con diez y siete mugeres de esta propia Villa ... y les ha salido un hombre armado que ignoran su nombre y apellido impidiendoles el paso: entonces el Juan Ballell le ha dicho que querían ir á buscar leña y continuando su camino al cabo de un rato les ha comparecido el mismo hombre armado junto con el heredero Rissech oponiendose nuevamente los dos á que continuasen su camino y fuesen a buscar leña y en seguida el hombre armado les ha dicho que no irían á busar leña preparando al mismo tiempo su arma y desafiando á Ballell contestandole este que no era hombre de desafios y que lo que unicamente querian era ir a buscar leña á donde acostumbran; advirtiendo que en el acto que el hombre armado preparaba su escopeta ó carabina diciendo que no saldrian bien hasta que no se hiciesen calabazas por aquellos montes; el heredero Rissech procuraba apartarles el arma: que continuando despues su camino y estando ya haciendo leña en el bosque les han comparecido los Padre e hijo Rissech junto con dos hombres armados y otros dos sin armas queriendo dichos Padre e hijo Rissech impedirlos de hacer leña pero que no obstante han procurado largar los animales y verificado se han ido regresando á la villa, encontrando al cabo de un rato por el camino á Rissech el Padre con los dos hombres armados, y otros dos sin armar sin que nada les hayan dicho y al cabo de otro rato han ecncontrado siguiendo su camino á los Padre e hijo Rissech, los dos hombres armados y los otros dos sin armas junto con el heredero de Casa Codolar con escopeta y su Parcerero sin que tampoco les hayan dicho nada”.

Després d’haver escoltat aquest relat, el regidor tercer, Miquel Romeu, va opinar *“que el señor Alcalde Don Antonio Nadal no deberia intervenir en el asunto por tener interes en el”*. I aquesta va ser la resposta d’Antoni Nadal: *“Que autoridad seria para querer se separarse su mro de intervenir en este asunto”* disposant *“que por ahora se suspendiese el asunto para hacerse de el el uso que corresponda y en derecho haya lugar...”* Van signar l’acta d’aquella sessió improvisada l’alcalde Nadal, els regidors Romeu i Bassets i els fabricants de taps Joan Ballell i Pere Esteva.

L’endemà va haver de redactar-se una nova acta. Així ho va exigir Joan Rissech, advocat i hisendat de Llagostera, quan es va presentar a l’ajuntament amb els seus dos guardaboscós Domingo Martí i Isidro Puchades. El llibre d’actes reproduïx la declaració de Martí:

“que entre las siete y ocho de la mañana del día de ayer hallandose en el parage llamado los Abauradors llegaron allí dos hombres y diez y siete mugeres preguntandoles donde iban le contestaron que hacer leña, y queriendoles impedir el paso no quisieron obedecer diciendo que querian pasar adelante á hacer leña: que entonces Martí fue o iba hacia casa Rissech para dar aviso á su amo y al dividir de lejos á dicho D.Juan Rissech le llamó como tambien á su compañero Puchades que se hallaba un poco mas distante, y habiendose reunido los tres siguieron la pista a los indicados dos hombres y diez y siete mugeres hasta dar con ellos en el camino llamado del Pont; y como el predicho D. Juan Rissech les quisiese impedir el paso y habiendo ya obedecido algunas mugeres que empezaban á retroceder el llamado Juan Ballell uno de los dos que iban al frente se opuso fuertemente mandando á las mugeres que pasasen adelante y diciendo que iban á buscar leña en los ... y continuando el camino pararon cerca

AMLLA, Fons Ajuntament de Llagostera. Autor: Foto Kim, reg. 967.

Figura 9.5. **Can Llambí de Panedes**

del parage llamado Colltet de la Mallorca y metiendose en el bosque empezaron á cortar leña: que en este intermedio el referido Don Juan Rissech mandó á uno de los dos guardabosques fuese á dar aviso á su padre y llegado este con dos criados se fueron los seis á encontrar á los hombres y mugeres que estaban cortando leña y habiendoles intimado Rissech el padre que saliesen inmediatamente del bosque tampoco quisieron obedecer continuando su tarea con el corte de la leña y diciendo el expresado Ballell que estaban en terreno suyo, y viendo que de ningun modo querian obedecer el expresado Rissech y su comitiva los dejaron a fin de no verse en la pactica de hacer uso de la fuerza y para evitar desgracias; ... a las diez y cuarto poco mas o menos estaban de regreso los susodichos dos hombres y diez y siete mugeres con sus

caballerías cargadas de leña pasando por delante de Rissech y su comitiva cuando se les asocio Codolar y su parcero".²⁴

Uns mesos més tard, l'11 d'agost de 1842, Narcís Llambí, un altre hisendat de Llagostera (cf. Figura 9.5), va protestar enèrgicament contra la decisió de l'ajuntament de fer participar els hisendats en el pagament d'una contribució extraordinària creada per tal de defensar el que considera una "*causa contra los hacendados*". La decisió, promoguda per l'ajuntament, havia estat presa en una convocatòria de veïns del 15 de maig de 1842. Com a arguments apel·la al nou ordre liberal que, segons ell, no permet als ajuntaments exigir contribucions "*pues solo pueden hacerlo las Cortes*" i demana que sigui declarat nul el repartiment promogut per l'ajuntament. Davant la ratificació de l'ajuntament, Llambí va recórrer a la Diputació, el president de la qual va resoldre a favor de l'hisendat, i va decidir que es nomenés un síndic per tal de recaptar i distribuir les quantitats únicament entre els interessats en la prossecució del plet, "*quedando así el Ayuntamiento separado del manejo de caudales y mas desembarazado para dedicarse á las funciones de su instituto*".²⁵

3. El referèndum de 1843

La reunió de veïns del 15 de maig de 1842 no va ser l'única. El dia 17 de gener de 1843, mentre els membres de la diputació provincial discutien i decidien anul·lar les recents eleccions municipals, el nou i flamant ajuntament de Llagostera va fer un "referèndum" –així consta en el llibre d'actes—²⁶ sobre el tema de la reivindicació dels drets veïnals, que va consistir en la reunió de prop de 200 veïns del lloc:

"Reunidos los ciudadanos y vecinos de esta villa y su termino en el edificio llamado el Castillo, invitados con la debida anticipacion por medio de pregones publicados repetidas veces por el Portero y Pregonero de dicha villa Ramon Puigvert, a fin de deliberar y acordar si quieren continuar la defensa del Real Privilegio... Y para que la deliberacion se haga con acierto el Sr. Alcalde preguntó á los concurrentes si querian defender los derechos del indicado Privilegio; y examinado los que han manifestado ser su animo de que se defiendan los derechos del referido real Privilegio son los siguientes..."

El document va acompanyat d'un total de 181 noms, tots masculins. En el llibre d'actes s'explica que alguns propietaris que havien acudit a l'acte van fer-hi constar la voluntat de desentendre's del assumpte:

"Y atendido que algunos labradores propietarios, como son Lorenzo Barceló, Maximo Calvet, Pedro Codolar y Domenech, Lorenzo Piferrer y Balandrich, José Tarré, José Noguera y Prats y algunos otros que asistieron á dicha convocatoria al oír la proposicion del Sr. Alcalde se han marchado manifestando no querer intervenir en el asunto..."

Alguns dies més tard un d'aquests propietaris, Codolar, va acudir a la diputació per queixar-se que l'ajuntament l'obligués a contribuir en les despeses del plet que l'ajuntament seguia sobre el privilegi. La diputació va donar-li la raó: la municipalitat de Llagostera només

podia obligar al pagament de quotes per al seguiment del plet aquells que s'havien compromès en la convocatòria feta el 17 de novembre.²⁷

4. La restauració de l'ordre

El canvi polític va arribar el 20 de octubre de 1843, però a Llagostera no va resultar gens fàcil restablir els ànims. Els nous regidors –nomenats per la diputació– van tardar més d'un mes a prendre possessió dels càrrecs i va haver-hi dificultats per recollir les armes dels nacionals. El 15 de novembre Llagostera mereix aquest comentari en els llibres d'actes de la diputació provincial:

“Informada esta Diputación del estado de zozobra en que se hallan continuamente los propietarios de la villa de Llagostera y cuan facil es que en ella se perturbe la tranquilidad publica, acordó oficial al Ayuntamiento Constitucional que obligue á todos los propietarios que paguen mas de 320 reales vellón de contribución á que tengan dos armas de fuego de mayor calibre para su defensa, y para ir á somaten y prestar los demas servicios que el bien publico exija”.

El 28 de desembre de 1843 l'ajuntament sol·licitava i obtenia 30 fusells amb més de 50 paquets de cartutxos. El 17 de juny de 1845 l'alcalde, l'hisendat Joan Vidal, va fer publicar un ban. En l'escrit enviat al governador fa constar les raons de la iniciativa: *“A fin de contener los desmanes de los díscolos y los desordenes que á motivo de las revueltas pasadas estaban acostumbrados”*. El ban és llarg, però ens interessa molt especialment reproduir la clàusula número sis:

“A fin de evitar el abuso que se experimenta de hurtar frutas, hortalizas y demas utilidades de las tierras se prohíbe y nadie podra entrar en propiedades ajenas sin expresa licencia de su dueño, aunque sea con el pretexto de coger hierbas bajo la multa de 30 reales por primera vez y doble en caso de reincidente, siendo los padres responsables de las faltas de sus hijos y dependientes”.

Però els problemes entre els “pudientes” i els “proletaris” no cessaven i tenien repercussions en la vida quotidiana. El 8 de desembre de 1845 l'alcalde i els regidors manifesten –així consta en el llibre d'actes– la voluntat, *“por el bien del pueblo”*, de trobar una solució. Expliquen que havien intentat una concòrdia i per això havien contactat amb Jaume Maymí Viñals, *“uno de los primeros corifeos de la revolución”* que en aquells moments era síndic en les causes que se seguïen contra els propietaris, però que les bases que aquest havia exigit eren inadmissibles. El 19 de febrer de 1852 l'alcalde dicta un nou ban per tal que es respectessin les propietats privades dels veïns. També sabem que alguns particulars havien seguit causes judicials contra els veïns que entraven en els seus boscos.

5. El bienni progressista: el reinici del conflicte

El 18 de juliol de 1854 les noves circumstàncies polítiques van permetre accedir a l'alcaldia Llorenç Bassets, un dels regidors del període 1842-1843 que més havia lluitat a favor de la restauració del privilegi. En una de les seves primeres actuacions, el nou consistori va decidir no executar la sentència judicial emesa el 12 de juny de 1854 pel Jutjat de primera instància

de la Bisbal favorable al propietari Rissech. Els motius: *“para no alterar el orden público en momentos tan peligrosos mayormente abundando en esta villa la clase obrera que es la que facilmente podría amotinarse”*. A partir de l'1 de gener, i ja amb un nou alcalde, les sessions de l'ajuntament de 1855 reproduïxen moltes situacions de 1842. El 2 de març, en una sessió extraordinària, s'informa que Rissech, mitjançant un encarregat, havia impedit els veïns anar a buscar llenya als *“boscos del comú”*. El 10 de març els regidors decideixen consultar l'assumpte de *“les llenyes del comú”* amb Fernando de León, un prestigiós advocat de Girona, i crear una comissió de quatre persones, entre les que hi havia Llorenç Bassets, per tal que estudiessin i redactessin les bases d'una proposta de transacció.

El tema sembla haver pres nous aires amb la intervenció del *“comisario”* de montes de la província. Aquest i un pèrit agrònom assisteixen a una reunió de l'ajuntament per informar que han d'inspeccionar les muntanyes del comú i les seves *“tales”*. Entretant, i de forma reiterada, el problema dels embargaments de carbons i llenyes als propietaris enfronta l'ajuntament de Llagostera amb el govern polític i la diputació, que decideixen de forma sistemàtica anul·lar els embargaments realitzats pel consistori municipal. El 23 d'abril de 1855, i *“debido a la gran extensión de los bosques comunales”*, es forma la *Junta de Administración de Montes* prevista en l'article 27 de les *Ordenanzas de Montes* de 1833, i es nomenen dues persones com a guardaboscós. Però el 4 de setembre de 1855, en una nova sessió extraordinària, els membres del consistori fan constar un important revés, aquesta vegada judicial. Una sentència del jutge del partit de la Bisbal adverteix que a partir d'aleshores el jutge imposarà una multa de 500 rals a l'ajuntament si intervé en el pes i en l'extracció de carbó que Joan Rissech estava fent en els seus boscos; la mateixa sentència obliga l'ajuntament a retirar *“els seus”* guardaboscós. Com a conseqüència, i a instàncies de la Diputació, l'ajuntament es veu obligat a fixar un ban en *“los parajes de costumbre”* on es demana *“que nadie vaya a coger leña en los bosques que están en cuestion del término de esta Villa suspendiendo el ir á bosque hasta nueva disposicion”* i a suspendre les funcions dels guardaboscós. En l'acta municipal queda constància que aquest ban només seria vàlid fins que no hagués quedat resolta la qüestió per part del govern de Madrid. Els membres de l'ajuntament expliciten així les esperances posades en el Ministeri de Foment, a qui han dirigit les queixes, i de qui esperen que es posicioni a favor.

Però el 10 de març de 1856 arriba, per mitjà del governador, la resposta ministerial: que l'ajuntament vagi als tribunals, perquè l'assumpte no és competència de l'administració. El 30 de març de 1856, en una nova sessió extraordinària, l'ajuntament es troba dividit davant de la nova situació. La majoria és partidària d'anar als tribunals, però l'alcalde Felicià Prats fa constar el seu vot particular: sense el suport de l'administració és perjudicial que l'ajuntament *“arrastre aún más este tema delante de los tribunales”*. Els regidors decideixen que Llorenç Bassets consulti la qüestió a dos advocats. El 5 d'octubre de 1856 l'ajuntament aprova un expedient promogut per Joan Rissech per al nomenament de guàrdies particulars jurats del camp. Si a aquest fet unim el canvi polític, i el fet que paral·lelament els treballs de confecció dels amillaments incloguessin els boscos com a propietat particular, pot ser un bon moment per posar punt final a la nostra història.

3. EL LLENGUATGE DELS CONTEMPORANIS. ANÀLISI D'ALGUNS ESCRITS QUE ES VAN PUBLICAR A LLAGOSTERA AMB OCASIÓ DELS ESDEVENIMENTS DE 1842

En un article del periòdic *El constitucional*, datat el 18 de febrer de 1842, el privilegi de 1241 és definit com un “*derecho legitimo arraigado mas y mas con ocho siglos de ejercicio*” i no podia “*ser menoscabado sin exponer en un conflicto la poblacion*”. El periòdic denunciava que “*algunos han tenido la desfachatez de apropiarse el territorio sin que posean ningun titulo capaz de legitimar su posesion, y ha llegado a tanto su osadia que han colocado en los terminos de sus usurpadas heredades guardabosques armados que impiden acercarse a ellas a los vecinos del pueblo*”.

L'autor de l'article opinava que l'ajuntament no podia restar indiferent davant “*tan escandaloso abuso*”, i l'animava “*que inmediatamente arrebate los derechos de propiedad de los que la tienen usurpada devolviendolas al comun, restituyendoles al pueblo que es el unico y legitimo posesor*”. Si no ho feia així, s'exposava a problemes: “*es natural que los vecinos de Llagostera rechacen la fuerza por la fuerza, en cuyo caso la responsabilidad de las desgracias que de esta lucha procedan deberá recaer sobre los que pudiendolas evitar no las eviten*”. L'autor de l'article confiava que d'aquesta manera aconseguiria cridar l'atenció del cap polític de Girona, qui procuraria “*poner la razon en su correspondiente lugar*”. El periodista considerava que estava denunciant un abús molt freqüent: “*Son muchos los pueblos en que los bienes del comun sirven solamente para llenar las arcas de unos cuantos magnates o particulares*”.

Però no hauríem dedicat tot un apartat a l'anàlisi del llenguatge dels contemporanis si els incidents de 1842 no haguessin despertat algunes vel·leïtats literàries en el bàndol contrari, el dels hisendats, el dels que s'oposaven a la defensa del privilegi (cf. Figura 9.6). Uns versos en els quals el poeta opta per la rima entre “*anacronismo*”, “*despotismo*” i “*feudalismo*” i que no poden passar desapercebuts a l'historiador:²⁸

<i>“Mientras no os presentaron la añagaza De un privilegio antiguo reprobado Por las luces del siglo en que vivimos, Que del hombre la dignidad rechaza, Y del que vuestros falsos misioneros,</i>	<i>Cometiendo un notable anacronismo, Echan mano, y os conducen por senderos Que hacen retrogradar á un despotismo Igual sino peor que el feudalismo”.</i>
--	--

També resulten molt interessants aquestes octaves reials:

<i>“Un infatado pueblo que derechos No mas para sí quiere y no deberes, Y considera lícitos los hechos Que degradan á racionales seres, La liviandad, el robo y los cohechos. Descuidando los propios quehaceres, Se reputa feliz, ¡oh ceguedad!</i>	<i>Siendo digno de lástima en verdad” “Y la mina, de do saca el tesoro, Es el dominio ageno impunemente Atacado, saciando su sed de oro, Y aunque un justo clamor contra tal gente Se levante, cediendo en su desdoro, No ceja en sus propósito, é insolente</i>
--	--

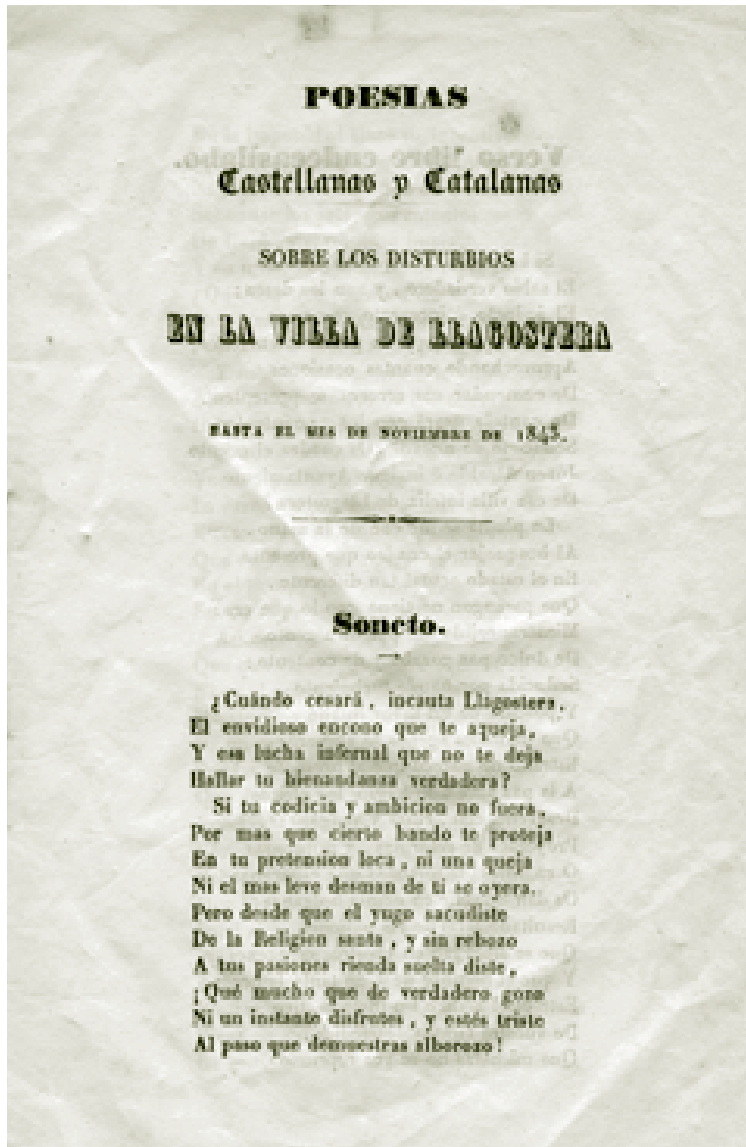

Figura 9.6. Portada de la col·lecció de poesies en castellà i català sobre els disturbis produïts a Llagostera l'any 1843

*Contando con seguro patrocinio
Adopta por oficio el latrocinio".
"En las tierras boscosas y cultivas
Se hace sentir su mano destructora
Y con frentes inhiestas y altivas
Se presenta esa gente malhechora;
Mientras que providencias represivas*

*Dicta la Autoridad tan bienhechora
Que son para los buenos un sarcasmo
Escitando en los ruines entusiasmo"
"Si estrictamente fuesen ecsijidos
Los pagos de las multas decretados,
La rapiña se viera contenida
De esa turba que está tan engreida".*

Els versos són presentats pels autors com una reacció i una resposta a uns “*folletos rabiosos, chabacanos*” que delaten la “*falta de cultura*” d’un suposat taper. Però d’aquest bàndol, és a dir del bàndol “comunero” i “proletari”, només hem trobat el manifest titulat “*¡Habitantes de Llagostera!*” signat per “*patriotas de Llagostera*”, editat el 7 d’octubre de 1842, al qual hem al·ludit en començar aquesta exposició. D’aquest text n’hem extret aquelles frases que ens han semblat més significatives:

“Volved la vista en este vasto terreno de Llagostera, y lo veréis usurpado. Los hechos lo atestiguan, y lo habla el Privilegio que tenemos concedido por el Rey D. Jaime de Aragon en el año de 1240 que nos concede todo el produccion de lo montes salvándose solo los derechos solariegos. Y como desde aquellos tiempos no ha regido á la España mas que el absolutismo, estos hombres de arago se aprovecharon de el que solo ellos contribuyeron en el mando que les facilitó la usurpacion.

Pues aquel Coloso cayó ya; y en su pedestal está asentada la Constitucion que á todos nos concede un mismo derecho, y nosotros haciendo uso de lo nuestro, hemos clamado lo que nos fue concedido por el citado Rey y la ley ha pronunciado su fallo...”

“... el progreso va siguiendo su carrera á impulsos del tiempo por la senda de la razon, y va descubriendo vuestros enredos, vuestras tramas y os despoja de la piel de obeja que os cubre y os ve vueltos fieros lobos. Y por las rasgaduras que os hace á esas máscaras que llevais, se os descubre unos hipócritas, unos tigres que vivís á cuesta de la ignorancia y de los raptos que hacéis a este propio pueblo”.

“¿Por ventura el tener usurpados los bienes de un pueblo desde una antigüedad como suponeis que poseeis estos montes desde el año mil quinientos, trayendo unos papeluchos que confirman vuestra usurpacion desde entonces, es un acto de religion? ¿Qué será traer testigos, ya dependientes vuestros, ya ignorantes tal vez comprados por vil interés que atestiguan vuestro raptos, es otro acto de religion?”

“... la religion manda devolver á cada uno lo que es suyo, y no aprueba de ningun modo que un raptos antiguo sea legítima propiedad”.

“Si quereis experimentar la benevolencia de la humanidad, pedirla perdon de haberla ultrajado; devolvedle lo suyo: miradla con ojos mas tiernos y no con esa cara fiera que os mirais al pueblo como un nada”.

El manifest va ser signat l’octubre de 1842 i havia estat escrit per donar suport a la demanda feta a la diputació per tal que atengués els “*300 y tantos vecinos que son la mayoria de este pueblo liberal...*” i accedís a concedir el permís per efectuar el “*reparto vecinal para seguir el litigio contra la usurpacion y la tirania*”. Però, com en el cas dels versos, en tractar-se d’un text dirigit als habitants de Llagostera –i no als jutges o als polítics– l’anàlisi del llenguatge utilitzat presenta un interès especial.

Ambdós discursos ens permeten posar sobre el taulell dues possibles interpretacions dels successos de Llagostera que van molt més enllà d’un enfrontament d’interessos locals; coincideixen amb dues possibles interpretacions sobre el procés de revolució liberal i també, en conseqüència, amb dues maneres d’entreveure la idea del progrés –i del sentit de la

història. Els representants dels interessos dels propietaris dels masos pretenen parlar en nom de *“las luces del siglo en que vivimos”*, i ataquen l’*“anacronismo”* dels que defensen el privilegi; consideren que si les idees contràries prosperessin *“conducirían a senderos que harían retrogradar a un despotismo igual sino peor que el feudalismo”*. Parlen de *“pueblo infatuado”*, de *“liviandad, robo y cohechos”*, de *“gente malhechora”*, de *“turba engreida”*. La solució l’entreveuen en un acompliment més estricte de la legalitat: *“si estrictamente fuesen ecsijidos...”*.

Els defensors del privilegi interpreten la història d’una manera ben diferent: *“como desde aquellos tiempos (1240) no ha regido á la España mas que el absolutismo, estos hombres de arraigo se aprovecharon de el que solo ellos contribuyeron en el mando que les facilitó la usurpacion”*. Pero es mostren esperançats davant la nova situació: *“está asentada la Constitucion que a todos nos concede un mismo derecho”*. I tenen una idea molt concreta del progrés: *“... el progreso va siguiendo su carrera... por la senda de la razón... y va descubriendo vuestros enredos”*. I perquè creuen en aquest progrés denuncien els que *“miran el pueblo como un nada”*.

El lector pot parar-se a reflexionar. Amb quin dels arguments exposats se sent més còmode? Amb l’argument dels hisendats de Llagostera que, en nom de les llums del segle, intenta fer callar les reivindicacions dels veïns qualificant-les d’*“anacròniques”* i pròpies del *“feudalismo”*? O bé amb l’argument dels *“patriotes de Llagostera”*, que concebien el progrés com una forma de *“descubrir los enredos y las tramas de los poderosos”*, és a dir, com un procés realment *“alliberador”* de la majoria? Sabem que en el cas de Llagostera i altres llocs, van ser els primers els que van aconseguir imposar les seves regles. Però resulta preocupant que el discurs historiogràfic hagi acceptat d’una manera tan rotunda les seves tesis, proclamant als quatre vents que la revolució liberal va alliberar el poble del feudalisme –i per tant va significar progrés– i hagi tendit a *“oblidar”* o a *“condemnar”* –per arcaïques, per retrògrades– les lluites i les reivindicacions dels altres.

4. CONCLUSIONS

La nostra reflexió final servirà per assenyalar tres línees o arguments principals d’aquest estudi:

a) La complexa història dels drets de propietat no pot basar-se en el simple estudi de les lleis. La simple anàlisi de les disposicions legislatives –lleis, usos, costums– no permet explicar la dinàmica dels drets de propietat i, en conseqüència, dels grups socials, al llarg de la història. Aquesta impressió, que es desprèn amb claredat de l’exemple de la llei Stratae, també pot aplicar-se a l’anàlisi de l’impacte de les lleis liberals. Per això el nostre enfocament del *“problema dels comunals”* no ha consistit en la recerca de lleis innovadores que puguin explicar el canvi històric, sinó a intentar veure quins tipus de canvis s’han produït al llarg de la història i intentar acotar i estudiar alguns moments de ruptura especialment rellevants. Hem

situat un d'aquests moments de ruptura a mitjans segle XVIII, coincidint amb elements que suggerim que no eren aliens al procés: augment de la població, augment dels preus del blat, augment del preu de la llenya. Per analitzar aquest procés de ruptura hem defensat la necessitat d'analitzar l'evolució de les formes de justícia i policia rurals –des d'una perspectiva social diferenciada– i, el que pot ser més innovador, d'integrar aquesta anàlisi en l'estudi del desenvolupament agrari.

b) El concepte de propietat que s'imposa en els codis liberals del segle XIX no pot ser interpretat al marge de les condicions de realització de la propietat. I aquestes condicions tenen a veure amb ruptures i lluites d'interessos pròpies del passat més immediat de les mesures liberals. En aquest treball no només hem parlat de “drets comunals” –dels drets de les comunitats de veïns, de les universitats– sinó de “drets particulars”. El que passa a la Catalunya dels masos és que desapareixen –sense ser indemnitzats– “drets particulars a les pastures”. En aquest procés no va ser respectat el principi de la propietat privada. La història del concepte modern de propietat de la terra, doncs, no és fruit del progrés de les idees, ni d'un pensament més racional o més civilitzat ni del desenvolupament de formes més eficients de defensa dels drets de propietat; el nou concepte va legalitzar i sancionar unes pràctiques i uns abusos imposats arbitràriament –així ho degueren entendre la majoria d'individus- per una minoria d'homes rics.

c) Hi va haver pluralitat de vivències del procés de revolució liberal i hem d'intentar copsar-les a partir dels estudis de cada cas i del protagonisme dels veïns. Per això hem intentat analitzar el problema dels comunals des de la perspectiva dels veïns en el cas concret de Llagostera. No ens ha interessat tant constatar el fracàs de les seves lluites com analitzar el caràcter de les seves reivindicacions i per tant, de les seves esperances. Aquestes es van manifestar, sobretot, en els moments de major radicalització constitucional i política. No va ser casualitat que el referèndum dels veïns es celebrés el 1843 i que el 1855, després d'una dècada d'aparent tranquil·litat, tornés a prendre força la reivindicació dels comunals. Tampoc va ser-ho que les seves reivindicacions no tinguessin èxit. Però els protagonistes d'aquella història –tots, els més poderosos i els més humils, aquells a qui el sufragi censatari va permetre votar i aquells que no van poder fer-ho– no haguessin estat els mateixos si no haguessin lluitat.

Es tracta de tres bones raons per intentar reescriure –incorporant el tema dels comunals, incorporant-hi les lluites que no van tenir èxit– la història de la Catalunya dels masos. I, d'una manera més general, per seguir sospitant de les “històries sense comunals” i, per consegüent, seguir vindicant l'estudi dels “comunals sense història”.

NOTES

- 1 Aquest text forma part d'un treball més ampli que es va publicar en castellà, cf. CONGOST, 2002.
- 2 MADDOZ, 1985: p. 94-95.
- 3 La data escrita en el Privilegi, el 23 de febrer de 1240, correspon realment a l'any 1241 perquè, aleshores, el canvi d'any es produïa el 25 de març, cf. MALLORQUÍ-VARAS, 1999 i VARAS, 2000. Com que això no se sabia a mitjan segle XIX, deixarem la data de 1240 en les cites textuals de documents d'aquest període, mentre que en la resta del text del present treball donarem el 1241 com a data del Privilegi de Jaume I.
- 4 La desaparició dels fons judicials de la Bisbal ens impedeixen conèixer exactament el text d'aquesta sentència. També el text del diccionari de Madoz parla de suposades victòries judicials. Però el cert és que, com veurem, els veïns van continuar lluitant per veure reconegut el seu privilegi.
- 5 El text va ser publicat el 1843, cf. *Ejemplar*, 1843. La Reial Cèdula a què es fa referència havia estat concedida l'onze de maig de 1794 i havia ratificat el Privilegi "*en solo los puntos que se han observado y observan*". El document ha estat reproduït i analitzat a: MALLORQUÍ-VARAS, 1999, i VARAS, 2000.
- 6 Així es posava fi a un plet que havia instat el duc el 1703 i que l'havia enfrontat als veïns dels pobles de la baronia. Enfront de les pretensions del duc de cobrar 6 sous i 8 diners per lliura en concepte de lluïsmes, els veïns van aconseguir que només haguessin de pagar lluïsmes "*per contracte de venda perpetua o carta de gràcia i permutes*" a raó de 2 sous i 6 diners per lliura.
- 9 No es conserven els llibres de cúria entre ambdues dates. La sèrie és completa entre 1756 i 1772.
- 10 Aquest era el redactat: "*que no sie ninguna persona de qualsevol grau, estament o condicio que sia que gose ni presumasca tant de Dia com de nit entrar en las terras y pocessions de altre per tocar, cullir, robar ni altrament aportarsen Raÿms ni qualsevol altre genero de fruita per burlas ni per veras sens llicencia del hamo de qui seran dits Raÿms o fruita sots pena de tres lliures... y de estar trenta dias en la preso...*".
- 11 "*que hagen de tenir dits gossos fermats, y no ab garrot fins atant que las vinyas veremadas sien â pena de cinch sous per quiscu y quiscuna vegada que seria vist ô trobat no tenir dits gossos fermats e guardats*".
- 12 Aquest era el redactat: "*Item dit Honorable Batlle imposa pena y Ban en todas las terras y sembradas de dit present Castell y terme per lo bestiar que donará danÿ, so es en las sembradas de blat y vinyas brotadas de tres lliuras barc. en civada, vessas, espelta, llegum y prats de una lliura, de llovins de deu sous y en todas las demes pasturas de sinch sous per quiscu y quiscuna vegada li será probat fer lo contrari aplicadora dita pena so es la tercera part al acusador, altre als cofresde S.Exc.^a y la altre part als officials Executants dita pena, y a mes de dita pena hagen de pagar los gastos de la Curia en cas sen hagen fets, y esmenar lo dany a la altra part aixi com estará aquell estimat y que lo Bant haze de esser probat ab dos testimonis ô un a lo menos, y en defecte de testimonis ab lo Jurament del Denunciant*". La crida també va ser pregonada a la veïna vila de Caldes de Malavella, també de la baronia de Llagostera, però en aquesta vila el 30 d'abril de 1759 es va pregonar una crida que, a més de fer explícits els problemes derivats d'un excessiu nombre de bestiar, significava un canvi rupturista i una forma dràstica –poc habitual a la zona– d'afrontar el problema. No es tractava ara de penalitzar els que danyessin les terres sinó d'impedir que la majoria dels veïns entressin amb el seu bestiar a les terres dels altres: "*...que ninguno de los Menestrales de la Villa y parte foranea que pretendan tener ganado y no puedan mantenerlo no se atrevan en apacentar dicho Ganado en los Bosques, Conreus de los otros, ni por las orillas de los Caminos, tierras, valles ni rieras ni tampoco llevarse ningun genero de Roura, cortar ninguna planta ni llevarse pinyas ni otro fruto de las tierras de otros bajo la pena de 3 libras por quiscuno y quiscuna vez advirtiendole que si seran menores los contraventores pagaran por ellos la pena sus padres*". Això no passa, de moment, a Llagostera, on els particulars que volien evitar que els veïns pasturesin a les seves terres optaven pel ban particular.
- 13 Hi ha dues noves notícies que suggereixen el caràcter públic dels boscos durant aquelles dates. El 7 de setembre de 1758 en els mateixos llibres de la cúria consta una queixa formulada pel Guarda Zelador de Montes de Llagostera al Comandant de la Ciutat de Girona: els regidors "*no quieren cumplir lo mandado por usted*" i no li satisfan "*la cantidad que se le esta debiendo por razon de sus salarios*", cf. AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 455, f. 212 (1758.09.07). El primer de novembre de 1760 els veïns de Llagostera van conèixer, per mitjà d'una nova crida, les queixes del marquès d'Aitona sobre les dificultats per cobrar el dret de castellatge i pel "*continuo fraude*" de què era objecte amb motiu d'aquest dret. El contingut de la crida és explícit: havien de pagar aquest

- dret tot el bestiar –tant de llana como de pèl– que passés pels termes i territori del Vescomtat de Cabrera i Bas i de la Baronia de Llagostera. El dret consistia en un diner per cada cap de bestiar menor i dos sous per cap de bestiar major. Ens interessa especialment la clàusula número 8 d'aquesta crida: s'hi mana als veïns del lloc que no s'atrevisin a “cullir ni tenir en los boscos tossinos alguns per engreixar” si primer no s'ensenyava al col·lector del dret o arrendatari el corresponent albarà on constés la denúncia dels “tossinos” amb la multa si no ho fan de 10 lliures, cf. AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 463, f. 26 (1760.11.01).
- 14 Es distribueixen molt desigualment. El més interessant és que si al llarg de 1756 només trobem un ban d'aquestes característiques, el 1757 ja se'n dicten 10. Només el 1771 es superarà aquesta xifra amb 12. Aquest any trobem un primer –i únic– ban que prohibeix de manera absoluta l'entrada a les terres.
- 15 “...que d'aquesta hora en abant ninguna persona se atrevesca a donar ningun gènere de dany ni fer camí de mal hus, ni tallar, ni esbranquesar ningun arbre, en totas, ni part alguna de las terras, ni possessions del citat ... sense llicència sua...”,
- 16 El 27 de juliol de 1765 els mateixos Rissech presenten una nova instància on asseguren haver extraviat aquest despatx “y en atencion de que hay algunos que van á cortar leña y a mas causan otros daños en dichas heredades lo que no debe permitirse”. El ban es publica a la Plaça pública de Llagostera el 26 de juliol de 1767.
- 17 AHG, Notarial, Caldes-Llagostera, vol. 462, f. 8 (1768).
- 18 La nostra sèrie s'interromp el 1772, però sabem que aquest propietari i Rissech, per mitjà d'un mateix procurador, tornen a sol·licitar un nou ban el maig de 1797. En el llibre de la *Nobleza y Armas de la familia Vidal de Llobatera* no es dubta en associar aquest fet amb conflictitivitat agrària: “y como los atentados fueron todavía mas trascendentales, toda vez que se había entrado en el temerario empeño de que sus dominios y territorios pertenecian al comun, cometiendo al efecto mucos atropellos en sus propiedades, aun con consentimiento de la Autoridad local, así es que Don Pedro Vidal se vió precisado para defender sus legítimos quanto antiquisimos derechos a exhibir sus titulos y documentos justificativos, alcanzando al efecto de la Excelentísima Audiencia de Barcelona un edicto en nombre de S.M. el Señor Rey Don Carlos IV su fecha veintitres de Mayo de mil setecientos noventa y siete en virtud del cual se penaba en los sicesivo a los agresores con rigorosissimas penas, asi pecuniarias como personales”, cf. AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, reg. 10143.
- 19 El mateix Rissech es va considerar com a titular de la “mayor casa diezmera” de Llagostera el 1763 quan va ser un dels subarrendataris d'algunes d'aquestes cases del corregiment de Girona. Jaume Rissech tenia arrendada la carnisseria el 1759 per 4 anys i és un dels principals creditors de la universitat, fortament endeutada a causa del plet contra el duc.
- 20 Però pot valer la pena comentar el que va ser entès en el seu moment com un intent del batlle de Llagostera de pertorbar el negoci del suro. El 13 de març de 1764 s'havia publicat un pregó que manava contra la pena habitual de 3 lliures “que no se atreviese persona alguna á cozer corcho dentro las casas, caminos publicos ni huertos del resinto del expresado castillo”. Els tapers Gerard i Pere Maymí i altres van protestar la decisió davant la Reial Audiència denunciant “como notoriamente injusto por no haberse jamas soñado por ningun Bayle expedir pregon semejante y tirar a perder los Oficiales que son muchissimos en dicho Castillo del officio de taperos, y cerrar este comercio bastante crecido en perjuhicio grave del publico...”.
- 21 Aquest apartat s'ha beneficiat de la col·laboració entusiasta de Marta Albà, arxivera municipal de Llagostera, que m'ha facilitat en gran manera la investigació sobre els fons dipositats en el arxiu, i de la generositat de Genís Barnosell que m'ha informat de les notícies publicades en *El Constitucional*.
- 22 AHG, Notarial, Girona, Notaria de Joan Palet (1842.03.05).
- 23 “en virtud del officio que se recibio del M.I.S. Gefe político en contestacion al que le Dirigio este Ayuntamiento sobre el mismo asunto, insta se publique un bando a fin de que los que se titulan propietarios presenten sus titulos á este tribunal para que sean respetados si se hallasen legales del mismo modo que previene la Ley”.
- 24 Encara disposem d'una tercera versió dels fets. El 22 de març en el periòdic *El constitucional* “varios habitantes de Llagostera” explicaven els fets del dia 16 amb aquesta introducció: “Los vecinos de Llagostera se ven cada vez más apurados por los frecuentes insultos que reciben de parte de los llamados propietarios de los montes que en realidad son del comun, y por consiguene el indispensable derecho de ir a cortar leña, pacer ganado, etc.” I aquest era el relat: “El 16 del corriente se presentaron varios hombres entre ellos algunos armados impidiendo el paso a los montes en cuestion y mandando retroceder á algunos vecinos que se dirigian a usar del expresado derecho de cortar leña para uso de su casa llegando su desfachatadez al extremo de amanazarlos con la muerte,

preparando y apuntando los fusiles./ Los habitantes de Llagostera no es regular sufran por mas tiempo tales demasias , asi es que dieron parte de lo ocurrido al ayuntamiento y como no falta uno que otro individuo del mismo comprometido en dicho exceso, se deja sin castigar el crimen y ni se permite que otros lo verifiquen. El Gefe político y Diputacion General de Gerona, no deben mirar con indiferencia este negocio, si no quieren que produzca resultados desagradables”.

- 26 En l'acta del 8 de gener de 1843 consta la renovació de l'ajuntament. Però el 13 del mateix mes els diputats analitzen l'expedient promogut pels principals propietaris sol·licitant que es declarassin nul·les les eleccions, adduint algunes irregularitats en la concessió del dret a vot. Els diputats van acordar desestimar la sol·licitud presentada perquè *“ninguna de las razones alegadas no son motivos por los cuales la ley invalide semejante clase de elecciones”*. El 17 de gener de 1843 reconsideren aquella decisió i decideixen anul·lar les eleccions fetes a Llagostera atenent tres tipus de denúncia: 1) que els regidors tercer i quart s'havien col·locat a la porta de l'edifici i havien impedit que entressin els pare i fill Pere i Joan Rissech, i Joan Vidal, hisendats, *“con el pretexto de que estaban sumariados”*; 2) que també havien impedit l'entrada als mossos dels masos; 3) que, en canvi, havien permès entrar als de la milícia als quals pretenien deixar votar encara que no haguessin complert els 21 anys. La Diputació disposa que es faci una nova Junta Parroquial *“con entera sugesion a la ley sin que nadie se ponga a impedir la entrada en el local”*. El 12 de febrer es van fer de nou les eleccions i va resultar elegit el mateix ajuntament impugnat.
- 27 AHG, Diputació, Actes del Consell Provincial de la Diputació (1843).
- 28 *Poesias Castellanas y Catalanas sobre los disturbios en la villa de Llagostera hasta el mes de noviembre de 1843*, cf. ACSE, Impresos.
- .....

RADICALS A L'AJUNTAMENT DE LLAGOSTERA

Les lluites polítiques i l'aparició del radicalisme en comarques rurals de Catalunya

GENÍS BARNOSELL

Universitat de Girona

L'arrelament del republicanisme a les comarques gironines i, especialment, a l'Empordà i a les seves zones limítrofes és un fenomen que ha atret de fa temps l'atenció de la historiografia.¹ Així, es pot destacar des de la repetida elecció d'Abdon Terradas com a alcalde de Figueres durant el Trienni Esparterista (1840-43), l'existència de l'ajuntament republicà a la Figueres del Bienni Progressista, l'ampli abast de la insurrecció federal de 1869, els repetits èxits a les eleccions del Sexenni Democràtic i la consecució de més de la meitat dels diputats electes del període de 1900 a 1923 als districtes de Figueres i la Bisbal. El que proposo en aquestes ratlles és oferir un conjunt de dades i d'interpretacions que permetin aprofundir en la seva comprensió per als moments inicials del període, especialment, a partir d'un element fonamental que Àngel Duarte va assenyalar fa un temps: que a l'alçada de la Segona República les diverses tradicions republicanes havien establert estrets lligams amb les "expectatives" i els "anhels" de diversos grups socials.² Un grups socials, de clara arrel popular però que incloïa des de treballadors per compte d'altri, petits artesans o botiguers, a comerciants i professionals liberals prou benestants. Llagostera ofereix un bon exemple dels lligams de la cultura republicana –o abans d'ella, "radical"–, amb les expectatives i els anhels de què parlava Duarte, però per a la seva adequada comprensió cal abans descriure les característiques de la política de l'època.

1. POLÍTICA DE MASSES I POLÍTICA DE NOTABLES³

Al segle XVIII a Catalunya i a Espanya la "política" en el sentit contemporani del terme no existeix. La "cosa pública" es decideix a la Cort i l'autonomia dels municipis o de les autoritats delegades de la monarquia és mínima. Serà la revolució liberal –amb moments claus com la Guerra del Francès (1808-1812), el Trienni Liberal (1820-1823) i després el llarg decenni que va de la mort de Ferran VII a l'ofegament de la revolta centralista (1833-1843)– la que permetrà una participació de sectors socials fins aleshores exclosos i obrirà una dinàmica que acabarà desembocant, anys més tard, en una veritable política de masses durant la Segona República espanyola (1931-1939). Certament, la política de la revolució liberal no és una política de masses. És –com ha estat encertadament denominada– una política de notables. La política dels notables es diferencia de la política de masses tant per les formes

d'organització com pels percentatges de població que aconsegueix mobilitzar. La política de masses té una característica fonamental en els partits polítics, entesos com a institucions professionalitzades, jeràrquiques i burocratitzades, necessàries per organitzar la representació dels col·lectius socials en el context del sufragi universal. Si ens atenem a la història espanyola, segurament el primer intent de construir quelcom semblant el va protagonitzar des del 1908 Alejandro Lerroux amb el seu Partido Republicano Radical (PRR), que volia ser un partit urbà de masses, permanent, organitzat jeràrquicament, amb un elevat grau de professionalització dels seus quadres, capaç de definir la ideologia i les estratègies polítiques del col·lectiu i d'elaborar les llistes de candidats per sobre dels personalismes hegemònics fins aleshores. Efectivament, una assemblea municipal de 100 membres –la meitat escollits directament pels afiliats, renovats cada quatre anys, i l'altra meitat designats per les organitzacions del partit o per raó del seu càrrec, renovats cada dos– seria l'òrgan legislatiu a Barcelona, feu del partit. Del seu si sorgiria una Junta Municipal com a poder executiu que en temps d'eleccions funcionava automàticament com a comitè electoral encarregat de designar els candidats seguint la Constitució del partit i que podia nomenar una comissió permanent encarregada de la propaganda electoral i de tot allò que feia referència als comicis. Sota l'autoritat del president de la Junta, una Secretaria Municipal o Oficina electoral professionalitzada funcionava com a burocràcia dels òrgans directius, els enllaçava amb les entitats adherides i proporcionava cobertura tècnica en matèria de censos i eleccions. Hi havia també un jurat per a possibles conflictes interns i s'establia un rigorós règim disciplinari per als càrrecs electes. Les Juntes de Districte, que teòricament organitzaven el partit a nivell de barri, no tenien, en canvi, cap competència rellevant. Tal estructura innovadora, tanmateix, convivía amb la clàssica organització a través d'entitats autònomes de barri, de manera que el Partit Republicà Radical barceloní era de fet un híbrid entre els partits d'estructura indirecta i els d'estructura directa i l'articulació general del partit més enllà de Barcelona era més aviat dèbil.⁴

Una estructura com aquesta presentava tant innovacions prou rellevants com, alhora, prou continuïtats amb una tradició republicana que s'havia caracteritzat en els anys precedents pels seus notables esforços d'organització i de mobilització popular, si bé cal recordar que el republicanisme no era ni molt menys l'única cultura política que aconseguia èxits significatius en la mobilització de sectors importants de la població. Així, per una banda, si bé a començaments del segle XX els partits ja utilitzaven els censos de simpatitzants, l'organització clàssica del republicanisme s'havia fonamentat en les xarxes clientelars –d'aquí la persistència endèmica de multituds de faccions republicanes– i es mobilitzava durant les eleccions –quan es nomenaven els comitès electorals que havien de designar els candidats. Els casinos o centres similars, a partir del Sexenni Democràtic, en tant que llocs de sociabilitat, la premsa i el predomini d'un o altre notable i no cap organització permanent com la que s'ha descrit per al PRR, eren els mecanismes que els donaven continuïtat. La seva força, per tant, es trobava al nivell municipal. A nivell català i, més encara, a nivell espanyol la continuïtat es garantia només per la fidelitat al líder màxim, mentre que els òrgans de coordinació provincials o regionals funcionaven amb escassa operativitat i de manera puntual. Això no

havia impedit, fins i tot en els moments difícils de la primera Restauració, un significativa capacitat de mobilització social que, especialment entre els federals, invalida la visió d'un republicanisme organitzat només a través dels notables.

Per altra banda, en canvi, algunes innovacions del lerroxisme ja s'havien assajat en anys anteriors, especialment durant el Sexenni Democràtic, quan s'havia multiplicat l'acció pública del republicanisme a través de manifestos, pamflets, mitings i tota mena d'actes per presentar públicament els candidats. Alhora, la nova estructura del PRR va tenir serioses limitacions i les eleccions es podien continuar guanyant amb estructures partidistes molt menys innovadores. El seu mateix èxit cal atribuir-lo a una combinació d'elements diversos i no només a aquesta nova estructura partidista: l'elecció d'un sector social ben definit al qual s'adreçava un discurs clar i contundent que enllaçava perfectament amb les seves tradicions polítiques, el paper fonamental de les Casas del Pueblo i altres mecanismes de mobilització i al paper de Lerroux com a líder carismàtic.

Però, tanmateix, les innovacions hi eren. Efectivament, abans de 1868 el republicanisme s'estructurava de manera molt diferent, amb formes d'organització molt menys informals. Els republicans terradistes o partidaris del figuerenc Abdon Terradas es reunien públicament a inicis de la dècada de 1840 al barceloní cafè dels Mirallets i difonien les seves idees amb cançons, fulletons i –durant un parell de mesos– a través del diari *El Republicano*. Aquestes penyes –o formes semblants de sociabilitat masculina com les colles o les tertúlies– van ser extraordinàriament habituals durant la Revolució Liberal i element fonamental d'organització política. Durant les eleccions aquestes penyes, personalitats reconegudes, notables i altres simpatitzants es reunien en assemblees a vegades prou concorregudes per discutir programes i candidats i realitzaven la propaganda a través de la premsa controlada per grups o personalitats afins. Però com que, amb tot, la població realment mobilitzada era escassa, el control de les institucions i, especialment, dels ajuntaments era clau per manipular les eleccions en profit propi –per exemple, anul·lant els resultats desfavorables. Per altra banda, en alguns moments les societats secretes, donada la política repressiva dels governs, foren l'única forma d'organització dels republicans. I no sembla que la formació del Partit Demòcrata el 1840 alterés gaire aquesta situació més enllà de la formació d'una junta central de notables i d'algunes altres, provincials o regionals, però totes d'escassa operativitat. El mateix partit va haver de refugiar-se sovint en l'organització secreta i mai no va disposar de plataformes periodístiques estables.

Les formes d'institucionalització d'aquestes primeres institucions van passar, primer, per les Societats Patriòtiques que van néixer durant el Trienni Liberal (1820-23), però l'escassa durada dels períodes amb llibertat política que van existir abans de 1868 van impedir la consolidació d'aquestes societats –recordem la llarga vigència dels estats de setge a Barcelona. D'aquí que no fos fins el Sexenni Democràtic que pogués iniciar-se de veritat la constitució d'organitzacions que tinguessin una major permanència: serien els casinos o centres semblants als quals el Sexenni oferí prou llibertat per a la seva organització i un estímul fonamental en establir el sufragi universal ja que eren necessàries noves formes d'organització de la població. Alhora, però, els notables foren necessaris per a finançar la construcció d'aquests

casinos i els socis calia que tinguessin una certa capacitat econòmica per a pagar les quotes que solien oscil·lar entre un i quatre rals, de manera semblant a les societats de socors mutus –unes quotes que probablement es feren més assequibles gràcies a l'augment dels salaris reals del període.

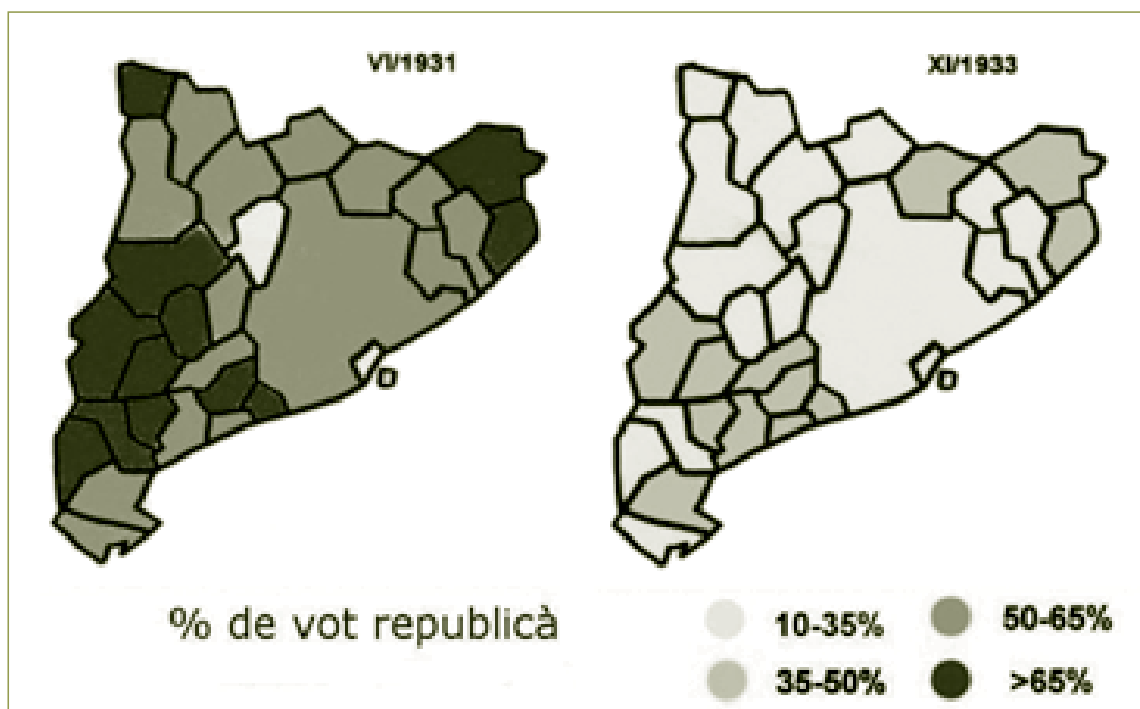
Abans que aquestes condicions es donessin, els grups polítics intentaren utilitzar o controlar organitzacions formals exteriors al propi partit, com ara la milícia nacional. Aquesta era una institució de clara sociabilitat interclassista –malgrat que també de reproducció de jerarquies socials, ja que els oficials solien ser més benestants que la tropa– i de socialització política –recordem que alguns de les primeres manifestacions de republicanisme barceloní es donaren a la milícia nacional. A Barcelona i a altres poblacions industrials catalanes els sindicats foren una altra d'aquestes institucions.

Pel que fa a la població efectivament mobilitzada, les eleccions del període de la Segona República espanyola indiquen una certa transició a la política democràtica de masses. Per una banda, ja en els anys previs s'havia produït un procés d'"autenticació" de la política amb el desmantellament del torn dinàstic a la primera dècada del segle XX i la pèrdua d'importància de la influència caciquil, malgrat que, com ha indicat Conxita Mir, no només les velles estructures del caciquisme al servei dels candidats dinàstics continuaren funcionant fins a l'extrem de proporcionar-los, segons la província, entre el 40 i el 60% de les actes de diputats entre 1901 i 1923, sinó que les mateixes forces que trencaren el torn dinàstic, regionalistes i republicans, s'adaptaren al medi caciquil allà on no pogueren transformar la "desmobilització i indiferència de l'electorat".⁵

Per altra banda, l'elevada taxa de participació en les eleccions republicanes, normalment entre el 60 i el 75% tant amb sufragi masculí com amb sufragi universal, mostren que s'havia produït efectivament una massificació de la política, tot i que els percentatges d'abstenció arribaven fàcilment al 40% i en les eleccions de compromissaris de 1936 arribaven al 60%. No hi havia, tanmateix, una separació tallant entre els que participaven i els que no ho feien. El detallat estudi de Mercè Vilanova⁶ mostra que una majoria d'electors –d'entre el 50 i el 80%– foren participants intermitents, és a dir, que segons les eleccions participaven o s'abstienien, fet que implica que la percepció del sistema era fonamental per a decidir la participació. Els participants constants oscil·laven entre el 15 i el 35% i els abstencionistes ho farien entre el 4 i el 30% –sempre segons mostres obtingudes en l'estudi de 4 municipis concrets. Des d'aquesta perspectiva hi havia factors que afavorien l'abstenció, especialment la pressió social i/o caciquil, especialment visible en pobles petits i aïllats amb existència de propietaris importants o mitjans i en els situats per sobre dels 1.000 metres; l'edat, ja que els joves de menys de 30 anys i els majors de 65 s'abstienien més que els adults; el gènere, ja que les dones participaven menys que els homes –si bé la llibertat de les dones era relativa ja que molt sovint el vot era més aviat familiar–; l'analfabetisme, que feia disminuir la participació, i la classe, ja que els pobres i els treballadors poc qualificats votaven menys que la resta de la societat, si bé més que els analfabets. L'abstencionisme militant que defensava la CNT, en canvi, hauria tingut molt poca importància.

Detallar aquests factors per a períodes anteriors és molt difícil, si bé es pot suposar raonablement que els factors que influïen en el vot i l'abstenció eren molt semblants als ja assenyalats. Així, la politització hauria avançat des de la ciutat cap al camp i des de les zones rurals més actives a les més deprimides –en realitat, des d'on va resultar més difícil mantenir un control social estricte cap a on va resultar més fàcil. L'edat avançada o massa jove, el gènere i les barreres culturals o de classe, per aquest ordre, serien les dificultats més importants que es trobarien. Aquests estudis entenen, per descomptat, que la politització suposa una mínima confiança en els sistema electoral i polític vigent per integrar les demandes dels individus. Per a la major part del segle XIX és difícil afirmar que quelcom semblant s'hagués pogut donar per a una majoria de la població, ni tan sols en els períodes en què fou vigent un sufragi relativament ampli. Durant el Sexenni les elevades taxes de participació inicials –entre el 50 i el 65% a la ciutat de Barcelona, de més del 80% a la província de Girona– van decaure ràpidament fins a situar-se per sota del 30%, en part a causa del boicot de les forces anti-democràtiques però també per la desil·lusió davant les escasses realitzacions del nou règim i un desencís semblant s'ha pogut detectar en alguns municipis durant la Segona República. En ambdós casos el fenomen es pot relacionar amb les grans esperances, de caire pràcticament mil·lenarista, que s'havien dipositat en la República i que, evidentment, no pogueren ésser satisfetes. En els eleccions municipals del Trienni Esparterista (1840-43) a Barcelona no es va superar el 25% de participació, si bé a Lleida s'ha suposat una participació del 50% a imatge de la que hi hauria hagut durant el Trienni Liberal. Tanmateix, que no hi hagués identificació amb el sistema electoral i polític vigent no implica necessàriament que es manqués de tota idea política, com mostren l'autonomia de les bullangues barcelonines de la Revolució Liberal o l'àmplia consciència sindical detectable a la dècada de 1840. Per tant, en gran part la història de la politització popular és el procés d'identificació de les esperances populars amb projectes polítics elaborats freqüentment per altres sectors socials, malgrat que això no impliqui simplement un procés de “dalt” a “baix”.

L'èxit de les candidatures republicanes de 1931 –i especialment les de l'ERC– mostren com bona part de la politització popular havia tingut lloc, precisament, en la tradició política republicana. El seu arrelament entre les diverses comarques catalanes tenia, amb tot, cronologies molt diverses. Mentre que en algunes comarques –l'Empordà, el Camp de Tarragona, la ciutat de Barcelona– la tradició republicana es remuntava a 100 anys enrere, en altres comarques era molt posterior. A inicis de la Segona República les forces republicanes van obtenir elevats percentatges de vot (cf. Mapa 10.1). A la major part de les comarques catalanes el 1931 les forces republicanes obtingueren el sufragi d'almenys el 50% dels possibles votants i, en algunes, aquest percentatge fou superior al 65%. La manca de tradició republicana en moltes d'aquestes comarques mostra que, en gran part, aquesta àmplia politització, que sens dubte incloïa sectors populars, era molt recent i potser no anava més enllà de la dècada de 1920. És a dir, no seria fins a aquest moment que es podria parlar realment d'una politització massiva i, des d'aquest punt de vista –és a dir, des del punt de vista dels màxims aconseguits per les forces republicanes a inicis dels anys 30– la història republicana precedent seria força irrellevant: en moltes comarques sense tradició republicana la meitat o més dels homes votava per la República.

Font: elaboració pròpia a partir de VILANOVA, 1986.

Mapa 10.1. Eleccions legislatives de 1931 i 1933

Tanmateix, la història no era irrellevant per explicar la solidesa d'aquests suports. Si en els moments d'auge el republicanisme s'estenia com una enorme taca d'oli, en els moments de crisi l'arrelament de la tradició republicana garantia uns suports difícils d'erosionar. Així, el mapa de 1933 reproduïa, pràcticament, el mapa del republicanisme històric ja esmentat. Les aliances en què es fonamentava aquest republicanisme eren, tanmateix, prou diferents.

2. EN ELS ORÍGENS DEL REPUBLICANISME: EL MODEL BARCELONÍ

Al llarg de les dècades de 1830 i 1840 la vida política barcelonina va quedar progressivament escindida entre progressistes i moderats. Mentre que aquests darrers negaven tota participació política a la majoria de la població, els progressistes acceptaven el sufragi quasi universal masculí a les eleccions municipals i una progressiva ampliació del sufragi en les altres eleccions. Tanmateix, ja des de la segona meitat de la dècada de 1830 aparegueren grups que titllaven les propostes progressistes d'insuficients i que exigien una major participació política; alguns d'aquests grups van evolucionar molt ràpidament cap al republicanisme. Més enllà dels grups polítics més o menys organitzats, es va formar una base social radical i democràtica clarament interclassista que aplegava des de fabricants, comerciants i professionals liberals, a mestres

de les petites unitats productives, oficials i treballadors de la indústria. Malgrat que no es va produir una radicalització massiva dels sectors populars i la política continuà essent en gran part una política de notables, sí que es van produir intents molt significatius per part de tots els grups polítics –inclosos els moderats– per mobilitzar la població, i, centrant-nos en el cas de progressistes i radicals, és clar que van aconseguir penetrar en sectors socials mitjans i baixos o, dit d'una altra manera, aquesta base social radical i democràtica, amorfa, que es pot detectar a Barcelona, va ser en part organitzada pels grups polítics emergents, encara que, insistim-hi, les fraccions clarament polititzades –en el sentit descrit més amunt– sempre van representar percentatges relativament petits del conjunt de la població.

Ara bé, especialment en el context dels anys 1840 a 1843, tant radicals com progressistes van donar suport a iniciatives populars que comptaven amb un gran suport social, com va ser el cas del sindicalisme. En una dinàmica política cada vegada més competitiva, a més, la presència dels oficis associats va esdevenir un element fonamental del discurs i de la pràctica política fins arrossegat a aquesta a un llenguatge de classes en el qual radicals i progressistes assumien les reivindicacions dels sectors treballadors mentre que els moderats assumien les reivindicacions dels fabricants, malgrat que els suports socials d'uns i altres eren prou més complexos.

3. EL CAS DE LES COMARQUES GIRONINES: LLAGOSTERA COM A EXEMPLE⁸

L'estructura econòmica de la província de Girona era molt diferent de la barcelonina. Es tractava d'un territori essencialment agrari. El 1860 la suma de propietaris, arrendataris –sobretot parcers– i jornalers rurals suposava el 67,1% de tots els actius masculins. El sector dominant era una minoria de propietaris o hisendats que vivien de renda, detentors del domini útil, que cedien els seus masos en parceria, encara que també arrendaven petites parcel·les i feien un ampli ús de l'emfiteusi com a forma d'estabilitzar la mà d'obra rural que els masos necessitaven en determinades èpoques de l'any. Els actius masculins del sector secundari, en canvi, només eren el 17,7%, amb un màxim del 22,9% al partit judicial de la Bisbal, que a mitjans segle XIX incloïa tota la zona surotapera costanera, amb el poble de Llagostera inclòs. La segona indústria amb importància de la província, segons el nombre de treballadors, era la cotonera, amb 1.245, que es concentrava a la ciutat de Girona i al partit judicial d'Olot. Segons el capital utilitzat, en canvi, la indústria més important era la paperera –concentrada a Sant Joan les Fonts, Banyoles i Girona–, però el 1862 només tenia 367 treballadors; des d'aquesta perspectiva, la segona era la farinera –o sigui, el gran nombre de molins escampats arreu del territori– amb 870 treballadors, i, després, venia la cotonera –aquesta, com es pot veure, molt menys mecanitzada que la barcelonina.

Olot reproduïx alguns dels elements de Barcelona, amb exemples de conflictes laborals entre els treballadors del tèxtil i els fabricants i amb una àmplia disputa sobre la composició social de la milícia nacional local. Fou a Olot, precisament, on durant la insurrecció de 1842 es va donar el cas més clar de col·laboració dels polítics radicals amb les associacions de tei-

Mapa 10.2. La insurrecció centralista a les comarques gironines

xidors, ja que Joan Muns, president de la “unió” catalana d’associacions de teixidors, va tenir un paper destacat a la insurrecció. Figueres, per altra banda, era la població de naixement d’Abdon Terradas –el “pare” del republicanisme català–, on fou elegit alcalde 5 vegades, tot i la repetida anul·lació de les eleccions per part de la Diputació provincial. Dades referides al Bienni Progressista ens mostren una base social republicana de professions urbanes amb molt escassa presència de sectors rics i dividida entre treballadors –11,3%– i artesans modestos –34,1%– per una banda, i artesans més benestants, botiguers, algun professional liberal i algun comerciant i propietari –50%– per altra. Aquest segon grup, que pagava entre 100 i 500 rals de contribució, era un grup clarament més benestant que la majoria de la població. El mateix pare d’Abdon Terradas era un comerciant de grans i ell un fabricant d’adobats que el 1855 pagava 554 rals per les seves propietats urbanes de Figueres –encara que ni cinc per industrial– i que era l’arrendatari dels drets de consums de la població. Difícilment la seva capacitat de mobilitzar homes armats –50 el 1842, per exemple, per proclamar la república a la Vajol– i el seu prestigi a la zona eren aliens a la seva posició social.

Hi ha bones raons per pensar que a inicis de la dècada de 1840 una cultura política fonamentada en una visió radical del liberalisme es trobava prou estesa per les comarques gironines. Si bé aquesta cultura política radical no tenia perquè ser necessàriament republicana, molt probablement, a imatge de Barcelona, estava formada per republicans, per partidaris de la Constitució de 1812 i per sectors radicalitzats del progressisme. Fou aquesta aliança polí-

AMLLA, col·lecció Ajuntament de Llagostera. Autor: Valentí Fargnoli, reg. 968.

Figura 10.3. L'ajuntament de Llagostera al segle XIX

tica la que a Barcelona va donar suport a l'anomenada revolta centralista de 1843, la qual va tenir un ampli eco a les comarques gironines –i que pot servir per il·lustrar la implantació de la política radical en aquestes comarques (cf. Mapa 10.2). Certament, en algunes poblacions l'adhesió al centralisme es veié condicionada per l'activitat o la pressió militar d'altres poblacions. La milícia nacional d'Olot, per exemple, va fer un recorregut pels voltants d'aquesta població per estendre la revolta, però també es poden constatar insurreccions de base local. Com es pot veure, la insurrecció va tenir lloc a les tres poblacions principals –Olot, Figueres i Girona–, en la majoria de les que tenien més de 2.000 habitants i en un nombre gens menyspreable de les que en tenien més de 800. A més, es van afegir a la insurrecció Celrà, les Preses, Vidreres i Siurana –totes amb menys de 800 habitants– i la Diputació va ordenar la suspensió de tots els ajuntaments del partit judicial de Figueres que “*se crean convenientes*”. La insurrecció va ser especialment important a la costa i en el partit judicial de Figueres. El cas de Llagostera permet analitzar, precisament, les connexions locals de la insurrecció. L'ajuntament de 1843 estava compost d'un treballador, un sastre, un mestre paleta, un taper, cap dels quals no pagava més de 100 rals de contribució, mentre que el regidor primer era un pagès que en pagava quasi 700 –i no coneixem la situació social de l'alcalde– (cf. Figura 10.3). Aquest ajuntament no era gaire diferent dels de 1840, 1841 i 1842, però sí

OFICIS	PADRÓ (1843) I CONTRIBUCIONS (1845)			REFERÈNDUM (1843)	
	Nombre	% de contribuents	Mitjana de contribució, en rals	Assistents	% sobre la població
Pagesos i propietaris	35	77,1	963,8	1-3	4,3
Masovers	44	79,5	542,8	0	0
Treballadors	86	52,3	148,7	25-28	30,8
Tapers i afins	73	43,8	125,7	30-34	43,8
Oficis diversos	57	64,9	65,8	25-27	45,6
Jornalers	124	26,6	69,1	51-54	42,3
Pobres	30	6,7	6,7	9	30
Vídues	27	-	-	excloses	
Altres	14	-	-	0	-
Desconegut	29	-	-	3	-

Taula 10.4. Els suports socials de la reivindicació dels comunals

dels anteriors, en els quals predominaven els pagesos i els propietaris rendistes. L'ajuntament de 1843, junt amb els oficials de la milícia nacional local, es van adherir *“unánimes y conformes”* a la insurrecció centralista de setembre de 1843, de manera que cinc tapers, un fuster, un comerciant i un hostaler –tots amb quotes inferiors a 100 rals a les contribucions– i un altre contribuent que pagava 142 rals formaren amb l'ajuntament una junta local que no fou cessada fins l'1 de novembre de 1843. La reivindicació centralista de l'abolició de censos i senyories que no es poguessin justificar documentalment no alterava significativament la situació dels treballadors i jornalers agraris, que normalment accedien a la terra en forma de molt petites parcel·les a través d'emfiteusis o parceries. Però sota les banderes del centralisme es donaren altres reivindicacions com l'àmplia mobilització veïnal que, emparant-se en el conegut privilegi de 1241 –una carta de franquícia que autoritzava *“perpetuamente para trabajar, cazar y recoger leña, madera, bellotas para alimentar a los cerdos, que también podéis llevar a pacer, a las montañas de Tossa, Caulés y Solius, salvado el diezmo, la primicia y espleta de panes y vinos del monasterio de Ripoll y otros señores”*– defensava els comuns del poble contra els intents de privatització de diversos pagesos rics de la zona.

En una reunió o “referèndum” de veïns de Llagostera es va decidir continuar la defensa del privilegi.⁹ La seva relació nominal, contrastada amb el padró, mostra els suports socials d'aquesta defensa dels comunals (cf. Taula 10.4 i Figures 10.5 i 10.6). Per una banda, pagesos i masovers, ben situats econòmicament, amb accés suficient a la terra, i compromesos, almenys alguns, en la privatització dels comunals, es trobaven absents de la reivindicació. Per contra, quasi la meitat dels tapers, dels mestres i els treballadors de la resta d'oficis i dels jornalers es manifestaren a favor. Una mica menor era el suport social obtingut entre els “treballadors” i els pobres –sense que es pugui aclarir si jornalers i treballadors es dedicaven a activitats agràries o al sector secundari.

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Padró municipal d'habitants, reg. 5924 (1843).

Figura 10.5. Una pàgina del padró d'habitants de Llagostera de l'any 1843

Així, la reivindicació dels comunals naixia d'aquells sectors socials que, es dediquessin principalment o no a activitats agràries, tenien un accés limitat a la terra i que, per tant, la possibilitat de complementar els ingressos a través de la llenya o de les pastures comunals era important en les seves economies familiars. Major era l'accés a la terra, menor era la disposició a participar en la mobilització social. Per contra, aquest suport disminuïa també entre els més pobres, amb un grau major de marginació i amb recursos insuficients per fer front a les despeses que suposava la defensa legal dels comunals, o potser, simplement, per tenir el porc que els altres alimentaven amb les glans de les terres comunals. Les vídues, per necessitades que fossin, estaven excloses no de l'ús dels comunals –suposem– però si de la

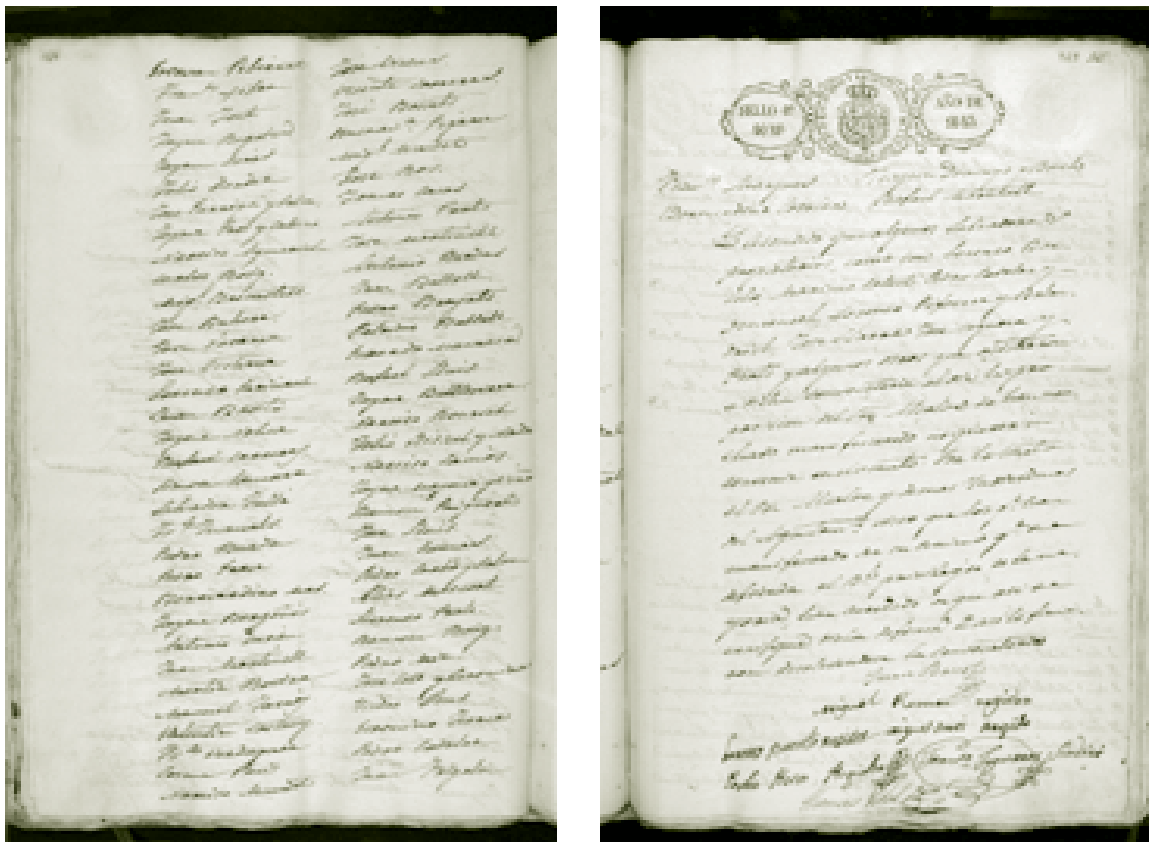

Figura 10.6. Dues pàgines del referèndum fet a Llagostera el 1843 sobre el privilegi del 1241

AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibre de resolucions, reg. 9645 (1843.01.17).

mobilització política que implicava la seva defensa. Una menció a part mereixen els masovers. És molt possible que els estrets lligams que tenien amb els propietaris dels masos contribuïssin a desincentivar la seva mobilització en favor dels comunals. Però el fet no és per això menys significatiu. La dinàmica de la lluita política convertia en aliats sectors socials que si només atenguéssim a les relacions contractuals potser posaríem en bàndols oposats.

4. CONCLUSIONS

No hi ha evidència a hores d'ara de l'existència de cap mena d'estructures partidistes al poble de Llagostera en els anys de la Revolució Liberal. Però tot l'afer dels comunals indica dues qüestions importants. La primera, que la política de tipus diguem-ne barceloní –amb un enfrontament polític i, per tant, amb un enfrontament de projectes culturals i socials molt notable i una premsa molt polititzada, que era el principal vector d'aquest enfrontament–, no

era del tot aliena a una petita població com Llagostera que als anys quaranta del segle XIX no devia passar de 1.500 habitants. La premsa de Girona reproduïa els enfrontaments de la de Barcelona i sabem, per casos com el de l'associació de teixidors de Vic que estava subscrita al diari progressista *El Constitucional*, que, malgrat les elevades taxes d'analfabetisme, aquesta premsa podia arribar a sectors socials molt amplis. Però, sobretot, hem vist un petit ajuntament afegint-se a una revolta política molt arriscada que volia ampliar els marges de participació política de l'època.

La segona, tenim un exemple molt clar de com aquest radicalisme polític podia donar suport a reivindicacions que tenien suports socials prou amplis. Aquesta conjunció entre reivindicacions socials i grups polítics no pot ser entesa, però, com a quelcom "natural". Es tractava, al contrari, d'un procés històric del que l'afer de Llagostera no fou més que un petit capítol. Però serà probablement a partir de l'estudi de capítols com aquest que podrem anar més enllà de l'actual història dels orígens del republicanisme a les comarques gironines, que encara es basa excessivament en unes quantes biografies d'homes il·lustres.

NOTES

- 1 BARNOSELL, 2000: p. 521-541.
  - 2 DUARTE, 2004: p. 13-30.
  - 3 Per a aquesta discussió, cf. BARNOSELL, 2006a. En aquest treball se cita l'àmplia bibliografia existent sobre el republicanisme català que té a veure amb el tema.
  - 4 CULLA, 1986.
  - 5 MIR, 1980.
  - 6 VILANOVA, 1986.
  - 7 BARNOSELL, 1999.
  - 8 BARNOSELL, 2006b.
  - 9 AMLLA, fons Ajuntament de Llagostera, Llibre de resolucions, reg. 9645 (1843.01.17).
-